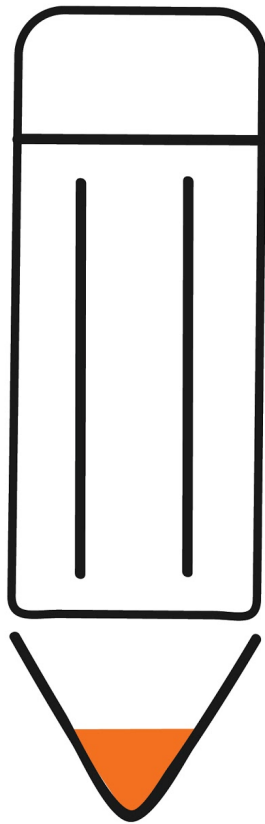


CRTA:



IZBORI 2020

**Preliminarni
izveštaj o
monitoringu
izbornog dana**

21. jun 2020.

SADRŽAJ

PRELIMINARNI NALAZI	3
POLITIČKI KONTEKST	5
IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA	7
GLASANJE NA KOSOVU I METOHIJI	8
OSNOVNI NALAZI DUGOROČNOG POSMATRANJA	Error! Bookmark not defined.
ANALIZA PROCESA TOKOM IZBORNOG DANA	12
IZLAZNOST I REZULTATI	12
OTVARANJE BIRAČKIH MESTA	15
PROCES GLASANJA	16
PROCES ZATVARANJA BIRAČKIH MESTA I PREBROJAVANJE GLASOVA	18
RAD REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE TOKOM IZBORNOG DANA	18
KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES	19
PERIOD PRE IZBORNOG DANA	19
IZBORNI DAN – 21. jun 2020. godine	19
PERIOD POSLE IZBORNOG DANA	19
O CRTI	19

PRELIMINARNI NALAZI

Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održani su u Srbiji kao jednoj izbornoj jedinici primenom proporcionalnog izbornog sistema 21. juna 2020. godine. Raspodela mandata vrši se između kandidatskih lista koje su prešle izborni prag od tri odsto svih glasova, primenom sistema najvećeg količnika. Izbori za narodne poslanike su održani paralelno sa izborima za odbornike skupština gradova i opština, kao i za poslanike u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine, koji nisu bili predmet posmatranja ove posmatračke misije. Pravo glasa moglo je da ostvari 6.584.376 birača upisanih u biračkih spisak na 8.433 biračkih mesta u zemlji i inostranstvu.

Preliminarni izveštaj o izbornom danu Posmatračke misije Crta odnosi se pre svega na kvalitet procesa tokom izbornog dana i zasniva se na informacijama prikupljenim od više od 1.700 akreditovanih i obučeni kratkoročnih posmatrača, koji su bili raspoređeni na slučajnom i reprezentativnom uzorku od 500 biračkih mesta.¹ Posmatrači su pratili izborni dan od pripreme i otvaranja biračkih mesta do njihovog zatvaranja i objave rezultata izbora na posmatranim biračkim mestima. Osim posmatranja izbora unutar biračkih mesta, deo posmatrača raspoređenih u 150 mobilnih timova pratio je dešavanja ispred i oko biračkih mesta, dok su specijalno obučeni timovi posmatrača Crte prvi put sistematski na reprezentativnom uzorku posmatrali glasanje van biračkih mesta.

Preliminarna analiza ukazuje na to da je izborni dan protekao na ivici regularnosti, imajući u vidu brojnost, ozbiljnost i teritorijalnu rasprostranjenost nepravilnosti koje mogu da imaju uticaj na rezultate izbora, a koje su zabeležene na 8 do 10 odsto biračkih mesta. Procenat biračkih mesta sa ozbiljnim nepravilnostima i incidentima je u odnosu na izborne dane 2016. i 2017. godine dvostruko, odnosno trostruko veći. Takav porast je zabranjavajući i ukazuje na neophodnost sistematskog i suštinskog rešavanja problema u periodu između izbornih ciklusa. Na preostalih 90 do 92 odsto biračkih mesta, izborni dan je protekao uglavnom u skladu sa zakonodavnim okvirom, uz sporadične nepravilnosti.

Izborna kampanja, koja je prethodila ovakvom izbornom danu, bila je obeležena velikim promenama ključnih pravila igre neposredno pred početak, pa i u toku izbornog procesa, neravnomernom zastupljenošću političkih aktera u medijima, intenzivnom funkcionerskom kampanjom na svim nivoima, zloupotrebom javnih resursa, kao i inertnošću institucija koje treba da štite integritet izbornog procesa.

Kako je izborni dan samo jedan deo izbornog procesa, na osnovu njegovog kvaliteta ne može biti ocenjen i ukupan kvalitet izbora. Za ocenu kvaliteta izbora za poslanike Narodne skupštine Republike Srbije 2020. godine neophodno je uzeti u obzir nalaze posmatranja izborne kampanje, izbornog dana i svih sprovedenih izbornih radnji do proglašenja konačnih rezultata izbora. U finalnom izveštaju Posmatračke misije Crte biće data ocena kompletnog izbornog procesa.

Na osnovu rezultata prikupljenih na uzorku od 500 biračkih mesta glasalo je 49 odsto birača upisanih u birački spisak, uz marginu greške od +/- 1.2 odsto, što je najniža izlaznost na parlamentarnim izborima od demokratskih promena u Srbiji 2000. godine. Tumačenje niske izlaznosti trebalo bi da bude predmet dublje analize, koja bi obuhvatila i okolnosti bojkota izbora za koji se opredelio veći deo opozicije, kao i činjenicu da su izbori održani u senci pretnje širenja korona virusa.

Od 21 proglašene izborne liste, samo tri su prešle cenzus, i to lista Aleksandar Vučić - Za našu decu sa osvojenih 60.41 odsto glasova, lista Ivica Dačić - SPS / JS sa osvojenih 10.32 odsto glasova i lista Šapić - Pobjeda za Srbiju sa osvojenih 3.95 odsto glasova. Preliminarni rezultati pokazuju i to da će mandati u parlamentu biće dodeljeni i predstavnicima tri, od ukupno pet manjinskih lista, za koje važi izborni prag za manjine: listi Savez vojvođanskih Mađara, listi Zukorlić - Samo pravo - SPP i listi SDA Sandžaka - dr Sulejman Ugljanin. Sa druge strane, na osnovu preliminarnih rezultata i margine greške, Crta ne može sa sigurnošću da tvrdi da će preostale dve manjinske liste - lista Albanska demokratska alternativa i lista Ruska stranka - dobiti poslaničke mandate. Preostalih 13 izbornih

¹ Posmatračka misija Crte pratila je izbore na teritoriji Republike Srbije bez Kosova i Metohije, zavoda za izvršenje zavodskih sankcija, i glasanja u inostranstvu.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

lista ostalo je ispod cenzusa, koji je izmenom izbornih zakona smanjen sa pet na tri odsto neposredno uoči raspisivanja izbora. Devet lista, uključujući i četiri manjinske, osvojilo je manje od jedan odsto glasova. Procenat nevažećih listića od 3.85 odsto najviši je od parlamentarnih izbora 2012. godine.

Preliminarna analiza pokazuje i da kvalitet izbornog procesa nije doveo u pitanje rezultate izbora, ali da se jeste odrazio na izlaznost birača na glasanje. Uzimajući u obzir tip nepravilnosti i njihovu rasprostranjenost po celoj zemlji, Posmatračka misija Crte procenjuje da bi procenat izlaznosti bez njihovog uticaja bio niži za oko četiri procentna poena, dok bi rezultati po partijama bili isti, što ukazuje da su uočene nepravilnosti bile usmerene na povećanje izlaznosti, ali da nisu uticale na konačnu raspodelu glasova.

Kao najčešće nepravilnosti, koje su zabeležene posmatranjem glasanja na biračkom mestu i van biračkog mesta, kao i atmosfere ispred biračkih mesta, izdvajaju se: narušavanje tajnosti glasanja, vođenje paralelnih evidencija birača, pritisci na birače, kupovina glasova, glasanje bez dokumenata i provere UV lampom itd. Na mestima na kojima su bili posmatrači Crte, zabeležena su tri slučaja korupcije u izbornom procesupoznate kao "bugarski voz", koje je Crta odmah prijavila policiji. Na dva biračka mesta evidentirani su i fizički incidenti. Zabeleženi su i slučajevi da birači nisu mogli da glasaju, jer nisu bili upisani u birački spisak ili birački odbor nije mogao da pronađe njihove podatke u biračkom spisku.

Otvaranje biračkih mesta za glasanje na parlamentarnim izborima, kao i njihovo zatvaranje, prošli su uglavnom u skladu s propisanim procedurama. Posmatrači Crte mogli su neometano da posmatraju tok glasanja gotovo na svim biračkim mestima u uzorku. Na tri biračka mesta posmatračima je bio uskraćen pristup posmatranju prilikom dolaska na biračko mesto na početku izbornog dana, dok je na pet biračkih mesta posmatračima bilo uskraćeno da nastave da prate glasanje u toku dana. Nakon intervencija pravnog tima Posmatračke misije Crta u svim ovim slučajevima, posmatračima je vraćeno pravo da nastave da prate izborni dan na biračkim mestima. Na dva biračka mesta, u Šapcu i Novom Sadu, zabeleženi su verbalni napadi i pokušaji zastrašivanja posmatrača Crte.

Pošto je zbog epidemiološke situacije biračima omogućen duži period u kom su mogli da se prijave za glasanje van biračkog mesta, procenat birača koji je zahtevao da glasa od kuće iznosio je 3.3 odsto od ukupnog broja izašlih, što je dvostruko više nego na prethodnim parlamentarnim izborima 2016. godine (1.5 odsto). Uprkos povećanom broju birača koji su glasali van biračkog mesta, preliminarni nalazi ukazuju na to da je ovaj proces, uz izolovane proceduralne manjkavosti, prošao u skladu sa zakonskim procedurama.

Iako je, u skladu s merama za sprečavanje širenja korona virusa, 97 odsto biračkih mesta bilo snabdeveno zaštitnom opremom, koja je isporučena već na početku izbornog dana, zajedno s izbornim materijalom, posmatrači Crte su beležili da je članovi biračkih odbora nisu dosledno koristili, kao ni birači, posebno u kasnijem delu dana.

POLITIČKI KONTEKST

Izbori 2020. godine organizovani su u, po više osnova, specifično kompleksnim okolnostima. Srbija je prva zemlja u Evropi koja je sprovela parlamentarne izbore posle (prvog talasa) epidemije COVID-19. Usled pretnje javnom zdravlju, samo 11 dana posle zvaničnog početka predizborne kampanje uvedeno je vanredno stanje, pa se prvi put dogodilo i da se predizborna kampanja u Srbiji odvijala u dva dela, između kojih se udenula pauza duža od 50 dana. Osim sa zdravstvenom pretnjom, Srbija se suočila i s opasnošću daljeg izmeštanja polja političke borbe iz institucionalnog okvira. Bojkot rada Narodne skupštine koji je deo opozicije započeo još u februaru 2019. prelio se i u bojkot izbora, na koji su se odlučile najuticajnije (po dostupnim istraživanjima javnog mnjenja) opozicione stranke i pokreti, tvrdeći da nije bilo uslova za slobodne i poštene izbore.

Izbori su raspisani u atmosferi slabljenja demokratije i nestajanja pluralizma i društvenog dijaloga, na šta su ukazale i najrecentnije ocene Economist Intelligence Unit-a i Freedom House-a.² Nalazi monitoringa najuticajnijih elektronskih medija, koji je Crta sprovodila još od oktobra 2019. godine, pokazivali su ozbiljnu neravnotežu u medijskoj zastupljenosti vlasti i opozicije. U periodu od sredine oktobra 2019. do početka marta 2020, predstavnicima vladajuće većine pripalo je 74,8 odsto vremena posvećenog političkim akterima, u proširenom udarnom terimnu (17.30 - 24h) na pet televizija s nacionalnom pokrivenošću, uključujući i javni medijski servis. Taj disbalans se dodatno uvećao tokom vanrednog stanja kada su, u istim parametrima, čak 91 odsto vremena zauzeli akteri iz vladajućeg bloka.

Predsednik Srbije je 4. marta raspisao izbore za 26. april. Već 15. marta je proglašeno vanredno stanje, a Republička izborna komisija (RIK) je narednog dana donela Rešenje kojim su izbori odloženi, a sve izborne radnje zaustavljene. Vanredno stanje ukinuto je 6. maja, a 11. maja je RIK doneo odluku o nastavljanju izbornog procesa. Kao nov datum za održavanje izbora odabran je 21. jun.

Odlaganje izbora bilo je moguće samo u okolnostima vanrednog stanja kada Ustav dopušta odstupanje od određenog korpusa ljudskih i građanskih prava, u koje spada i izborna pravo. Polemike je izazvala činjenica da odluku o uvođenju vanrednog stanja nije donela Narodna skupština, nego su to učinili predsednik Srbije Aleksandar Vučić, predsednica Vlade Ana Brnabić i predsednica Narodne skupštine Maja Gojković, uz obrazloženje da nije bilo uslova za sazivanje sednice parlamenta. Iz dela opozicije i stručne javnosti dolazile su primedbe da je time prekršen Ustav i narušen princip podele vlasti, te da se morao naći način da najviše predstavničko telo odlučuje o uvođenju vanrednog stanja. Ustavni sud je, međutim, na proceduralnom nivou i bez ulaženja u meritum, jednoglasno odbacio više inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti Odluke o proglašenju vanrednog stanja.

Iako su ispitivanja javnog mnjenja pokazala značajnu podršku borbi Vlade protiv širenja korona virusa, deo javnosti se nije slagao s načinom na koji su pojedine restriktivne mere sprovedene, što je u kombinaciji s drastično suženim prostorom za društvenu debatu dovelo do otvorenog nezadovoljstva. Na poziv opozicionih inicijativa Ne davimo Beograd i Građanski front, a u cilju borbe „za demokratsku, slobodnu i solidarnu Srbiju“, od 26. aprila se većim gradovima Srbije širila akcija „Svaki dan digni glas: Bukom protiv diktature“. Kao odgovor na tu akciju, organizovani su kontraprotesti na vrhovima zgrada u više beogradskih naselja i gradova u Srbiji, uz upotrebu pirotehničkih sredstava i ozvučenja preko kojeg su reprodukovane uvredljive poruke protiv lidera opozicije. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić negirao je da je Srpska napredna stranka povezana s organizacijom tih „krovnih“ demonstracija, ali je jedan od zvaničnika te partije, narodni poslanik Vladimir Đukanović, na društvenim mrežama objavio da učestvuje u bakljadama, uz video zapise koji to dokazuju.

Nakon niza ekscesa i kršenja policijskog časa, kako opozicionih lidera, tako i predstavnika vladajuće većine i grupa povezanih sa njima, napetost je eskalirala 8. maja fizičkim nasrtanjem opozicionih poslanika na poslanika vladajuće većine ispred Doma Narodne skupštine. Potom je, od 10. maja, usledila serija štrajkova glađu pet

² U Indeksu demokratije Economist Intelligence Unit-a za 2019. Srbija je pala za pet mesta, ostajući u kategoriji zemalja „nepotpune demokratije“. U Izveštaju Freedom House-a „Freedom in the World 2020“ Srbija je svrstana u grupu zemalja u kojima je došlo do najvećeg pada sloboda u poslednjih 10 godina

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

narodnih poslanika. Početak štrajkova glađu obeležila je i slika protestnog okupljanja više hiljada ljudi, pristalica i jedne i druge strane, koja je, razdvojena kordonom žandarmerije, davala podršku vlasti, odnosno opoziciji, uprkos još uvek važećoj zabrani masovnih skupova. Tenzije i gladovanje ispred skupštine dosta govore o poroznosti ključnih institucija i atmosferi u kojoj se iz vanrednog stanja prešlo u nastavak izbornog procesa.

Bitna specifičnost ovih izbora je to što su sprovedeni u uslovima koji su, i posle ukidanja vanrednog stanja, u izvesnoj meri bili rizični za javno zdravlje. Političkim akterima je zbog toga bio ograničen izbor aktivnosti u predizbornoj kampanji. Republička izborna komisija (RIK) je tek pet dana pre izbornog dana dobila zaključak Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19 o preporučenim merama zdravstvene zaštite na biračkim mestima.

Vodeći se idejom o prioritetnim izmenama neophodnim za sistemsko i celovito unapređenje kvaliteta izbornog procesa, ostvarivim u kratkim vremenskim okvirima, Crta je u martu 2019. godine predložila set kratoročnih preporuka u vezi sa pitanjima zloupotrebe javnih resursa i funkcionerske kampanje, rada izborne administracije, stanja biračkog spiska, medijskog predstavljanja i zaštite prava birača. Sve preporučene mere Crte komplementarne su sa zaključcima i preporukama do kojih su došle posmatračke misije OSCE/ODIHR-a u periodu od 2014. do 2017. godine. Iako je deo preporuka, i to uglavnom onih tehničke prirode, pretočen u zakonska rešenja i propise, suštinske preporuke, naročito one koje bi doprinele sprečavanju pojave funkcionerske kampanje ili unapredile kvalitet medijskog izveštavanja u izbornom procesu, nisu usvojene.

Trku za najviše predstavničko telo Srbije obeležila je i promena osnovnih pravila igre neposredno pred raspisivanje izbora, a potom i u toku izbornog procesa. Zakon o izboru narodnih poslanika i Zakon o lokalnim izborima menjani su dva puta tokom četiri meseca. Promena sistemskih izbornih zakona u izbornoj godini, u suprotnosti je sa demokratskom praksom i preporukama relevantnih međunarodnih institucija, s obzirom na to da su u pitanju fundamentalne izmene u izbornom sistemu i načinu predstavljanja.

IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA

Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održavaju se u Srbiji kao jednoj izbornoj jedinici, primenom proporcionalnog izbornog sistema, glasanjem za izbornu listu. Ukupno 6.584.376 birača je na izborni dan moglo da glasa na 8.433 biračkih mesta u zemlji i inostranstvu. Raspodela mandata vrši se između kandidatskih lista koje su prešle izborni prag od tri odsto svih glasova, primenom sistema najvećeg količnika.

Na osnovu člana 6 Zakona o izboru narodnih poslanika, Republička izborna komisija (RIK) i birački odbori su organi nadležni za sprovođenje parlamentarnih izbora. Članove stalnog sastava RIK-a, odnosno predsednika i 16 članova, na predlog poslaničkih grupa bira Narodna skupština većinom glasova. Tokom izbornog procesa, formira se prošireni sastav RIK-a, koji čine i predstavnici podnosilaca izbornih lista. Uslove za rad RIK-u obezbeđuje Narodna skupština, ustupajući na korišćenje svoju stručnu službu.

Iako su organi za sprovođenje izbora samostalni i nezavisni u radu (član 28), odnos RIK-a sa zakonodavnom vlašću baca senku na puno poštovanje ovih principa. Osim toga, iako ima stalne članove, RIK se ne može posmatrati kao stalno telo prvenstveno zbog sastava koji se menja sa svakim novim sazivom Narodne skupštine. S druge strane, činjenica da se članovi stalnog sastava biraju po političkoj, a ne po profesionalnoj liniji dovodi do toga da se oni nakon održanih izbora vraćaju na druge poslove, na isti način na koji se služba RIK-a vraća na redovne zadatke u parlamentu. Sve to dovodi u pitanje funkcionisanje RIK-a u periodu između izbora.

Sastav biračkih odbora, na osnovu člana 36 Zakona o izboru narodnih poslanika, čine predsednik i najmanje dva člana, koji imaju svoje zamenike. Birački odbor ima i prošireni sastav, u koji ulazi i po jedan predstavnik podnosilaca izbornih lista. Birački odbor uspostavlja se najkasnije 10 dana pre izbornog dana, a njegov rad bliže je uređen Uputstvom za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine, koje je usvojila Republička izborna komisija. Republička izborna komisija je pripremila edukativne materijale, te je počevši od 30. januara 2020. sprovela sveobuhvatniju edukaciju potencijalnih članova stalnog sastava biračkih odbora širom Srbije u odnosu na ranije izbore.

NOVINE U PROPISIMA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Između izbora 2016. i 2020. pravni okvir za organizovanje i sprovođenje izbora doživeo je više promena, i to u smislu izmena i dopuna zakona koji se direktno odnose na organizovanje i sprovođenje izbora: Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima. Izmenjeni su i zakoni koji sadrže odredbe od značaja za izborni proces: Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije, Zakon o sprečavanju korupcije, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti i Zakon o javnim preduzećima. Osim zakonskih promena, usvojeni su i akti Republičke izborne komisije (RIK) i Regulatornog tela za elektronske medije (REM), koji predviđaju novine u postupanju tih organa.

Ključne promene dela izbornog sistema su sadržane u Zakonu o izboru narodnih poslanika i Zakonu o lokalnim izborima, kao zakonima koji u najvećoj meri regulišu organizovanje i sprovođenje izbora u Srbiji. Najveća novina se odnosi na izmenu cenzusa, prema kojoj u raspodeli mandata učestvuju sve izborne liste koje su dobile najmanje tri odsto glasova birača, umesto minimalnih pet odsto u prethodnom zakonskom rešenju. Stranke nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata i kada su dobile manje od tri odsto glasova. Međutim, novom odredbom ovog zakona, obezbeđeno je i da se količnici svih izbornih lista političkih stranaka nacionalnih manjina i njihovih koalicija uvećavaju za 35 odsto. Uvedena je i obaveza da se na svakoj listi nađe najmanje 40 odsto manje zastupljenog pola (umesto dosadašnjih 30 odsto).

Navedene zakonske promene fundamentalnih izbornih pravila usvojene su u Skupštini Srbije 8. februara, nepunih mesec dana pre raspisivanja izbora, bez šire javne rasprave i analiza uticaja. Pravilo od 35 odsto uvećanja

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

za manjinske liste u direktnoj je suprotnosti s Kodeksom dobre prakse u izborima Venecijanske komisije³ i standardima OSCE zemalja za sprovođenje izbora.⁴

Narodna skupština Republike Srbije je na sednici održanoj 10. maja 2020. godine usvojila Zakon o izmeni i dopuni Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakon o izmeni i dopuni Zakona o lokalnim izborima, kojima su izmenjene odredbe koje regulišu overu potpisa birača koji podržavaju izborne liste, a stupile su na snagu odmah po objavljivanju u Službenom glasniku iz „naročito opravdanih razloga“. Navedene izmene odnose se pre svega na mogućnost da se overe izjava birača koji podržavaju određenu izbornu listu obavljaju ne samo u sudovima i/ili kod javnog beležnika, već i u opštinskim i gradskim upravama.

Izmene i dopune navedenih zakona otvaraju niz pitanja i treba ih posmatrati u kontekstu pravne predvidivosti i sigurnosti, koje se ogledaju u jednakom tretmanu svih učesnika izbornog procesa, imajući u vidu da je devet izbornih lista podržano sa nešto više od 100.000 izjava birača koje su overene u skladu sa odredbama važećim pre izvršenih izmena. Takođe, ne sme se izgubiti iz vida da su odredbe ovih zakona već menjane 6. februara, mesec dana pre raspisivanja izbora.

Navedenim izmenama Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima, birači koji su podržali izborne liste pre izmena zakona (kao i podnosioci izbornih lista) dovedeni su u neravnopravan položaj u odnosu na birače (i podnosiocce izbornih lista) čiji se potpisi podrške overavaju u skladu sa izmenjenim odredbama. Podnosioci izbornih lista koji su overavali potpise nakon 11. maja imali su veću i teritorijalno širu rasprostranjenost zakonom ovlašćenih overivača u odnosu na podnosiocce izbornih lista koji su potpise prikupljali pre vanrednog stanja. Dodatna neravnopravnost se ogleda u tome što su birači i podnosioci izbornih lista koje su potpise overavale nakon 11. maja sprovele aktivnosti tokom trajanja mera za sprečavanje širenja korona virusa.

U skladu sa izmenom Zakona o izboru narodnih poslanika, Republička izborna komisija je izmenila Uputstvo za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine i propisala da se izjave birača koji podržavaju izbornu listu overavaju kod javnog beležnika ili u opštinskoj odnosno gradskoj upravi,⁵ dok je prema prethodnom Uputstvu overa izjava birača morala biti izvršena kod javnog beležnika u opštinama i gradovima gde su imenovani javni beležnici.

GLASANJE NA KOSOVU I METOHIJI

Na sednici Republičke izborne komisije (RIK) koja je održana 18. juna 2020. godine, svega dva dana pre početka izbornog dana, usvojeno je Uputstvo za sprovođenje glasanja na izborima za narodne poslanike Narodne skupštine na teritoriji AP Kosovo i Metohija. Utvrđeno je da se glasanje sprovodi na 140 biračkih mesta, umesto na 90 kako je prvobitnim rešenjem RIK-a bilo utvrđeno. Izbore su sprovodili tročlani birački odbori, bez proširenog sastava. Karakteristika ovog Uputstva su, osim neblagovremenog donošenja, i izuzetno kratki rokovi za imenovanje članova biračkih odbora od ukupno 12 sati. U slučaju da poslaničke grupe ne predlože članove biračkih odbora, određeno je da to učine Kancelarija za Kosovo i Metohiju. Misija OEBS, prema Uputstvu, obezbeđuje transport biračkog materijala na biračka mesta i sa biračkih mesta. Kao i na ranijim izborima, utvrđivanje rezultata glasanja na biračkim mestima je sprovedeno u Vranju i Raški, i to u prisustvu članova biračkih odbora i radnih tela RIK-a. Prema Odluci o utvrđivanju konačnog broja birača u Srbiji i dostupnim informacijama o broju birača po biračkim mestima, na teritoriji AP Kosovo i Metohija pravo glasa ima 95.350 birača.

³ Venice Commission, Code of Good Practice in Electoral Matters, Opinion No. 190/2002.

⁴ OSCE Commitments for democratic elections in OSCE participating states

⁵ Član 43. stav 4. Izjave birača da podržavaju izbornu listu kandidata za narodne poslanike Narodne skupštine overavaju se kod javnog beležnika ili u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi. U opštinama/gradovima gde nisu imenovani javni beležnici, izjave birača da podržavaju izbornu listu kandidata za narodne poslanike Narodne skupštine overavaju se u osnovnim sudovima, sudskim jedinicama, prijemnim kancelarijama osnovnih sudova ili u opštinskim, odnosno gradskim uprava – Uputstvo za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine raspisanih za 21. juna (prečišćen tekst) – 02 Broj 013-53/20 od 11. maja 2020. godine.

OSNOVNI NALAZI DUGOROČNOG POSMATRANJA

Dugoročno praćenje predizbornog perioda u Srbiji Posmatračka misija Crte sproveda je u skladu s međunarodnim standardima za nezavisno građansko posmatranje izbora. Od sredine oktobra 2019. godine, tim monitora je sistematično prikupljao informacije o izveštavanju medija s nacionalnom pokrivenošću o svim političkim akterima u proširenom prajm tajmu.⁶ Od 10. februara 2020. godine, 120 dugoročnih posmatrača Crte pratilo je ključne elemente izborne kampanje - komunikaciju sa biračima i promotivne aktivnosti političkih aktera, ali i potencijalne nepravilnosti u svim naseljima u Srbiji u kojima živi više od 1.000 stanovnika.⁷ Od momenta raspisivanja izbora 4. marta, tim monitora društvenih mreža pratio je aktivnosti političkih aktera na društvenim mrežama, posmatrajući više od 300 zvaničnih naloga⁸ političkih stranka i lidera vladajućih i opozicionih stranka, kao i stranaka koje su se opredelile za bojkot izbora.

Osnovni nalazi dugoročnog posmatranja izborne kampanje ukazuju na to da je kampanja za parlamentarne izbore 2020. godine prošla bez jasnih programa i predloga javnih politika, kako vladajućih tako i opozicionih lista. Epidemija korona virusa je smanjila dinamiku promotivnih aktivnosti na terenu iako je kao tema bila zastupljena u političkoj promociji, pre svega stranaka na vlasti. Kampanju su obeležile izražena funkcionerska kampanja, ustaljivanje klijentelističkih praksi, ali i novi modeli uticaja na birače, posebno putem direktnog kontaktiranja građana telefonom i poštom, uz potencijalne zloupotrebe javnih resursa. Izrazit nedostatak pluralizma u medijima, beležen mesecima pre raspisivanja izbora na televizijama sa nacionalnom pokrivenošću, koje su većinu vremena ustupale predstavnicima vladajuće većine, suštinski je opstajao i tokom kampanje. Iako se prostor dat predstavnicima vladajućih partija u ukupnom medijskom izveštavanju smanjivao tokom kampanje, oni su za razliku od opozicionih aktera bili dominantni u programu van formalnog izbornog segmenta - u redovnim delovima informativnog i drugih programa. S druge strane, u čitavom toku kampanje zabeležene su izražene aktivnosti opozicionih aktera na društvenim mrežama.

Ključni nalazi posmatranja predizbornih dešavanja na terenu i izveštavanja medija s nacionalnom pokrivenošću, zaključno sa 3. martom 2020. godine, pokazali su da su politički akteri započeli kampanju još pre zvaničnog raspisivanja izbora. Tokom ovog perioda bio je stalno prisutan izrazit disbalans u zastupljenosti u medijima između predstavnika vladajuće većine, opozicije koja učestvuje na izborima i opozicije u bojkotu izbora. U komunikaciji s biračima na terenu, značajno su prednjačile stranke vladajuće koalicije, ali su registrovane i aktivnosti opozicionih partija i partija koje su se opredelile za bojkot parlamentarnih izbora. U periodu pre zvaničnog raspisivanja izbora 4. marta, posmatrači Crte su zabeležili funkcionersku kampanju, kako najviših republičkih funkcionera, tako i gradskih i opštinskih zvaničnika, ali i slučajeve zloupotrebe javnih resursa.

Predizborna kampanja, koja je trajala između 4. marta i 14. juna, prvi put se odvijala u dva dela između kojih se udenula pauza duža od 50 dana. Vanredno stanje i pauza odrazili su se na dinamiku izborne kampanje, uslovljenu važećim merama društvenog distanciranja i daljim praćenjem epidemije korona virusa u zemlji. Osim dinamike u načinu komunikacije političkih aktera s biračima, zabrane javnog okupljanja i primera isprobavanja formata virtuelnih mitinga u ovom izveštajnom periodu, izazove je predstavljala i izvodljivost prikupljanja i overe potpisa onih kandidata koji svoje liste nisu predali pre pauze u izbornom procesu.

Posmatračka misija Crte je u periodu trajanja izborne kampanje, do 14. juna, zabeležila skoro 50 navoda o pritiscima na birače u više od 30 gradova i opština u Srbiji. Pritisci na birače su, u periodu kampanje pre i neposredno nakon vanrednog stanja, najčešće sprovedeni lično ili telefonom, a s ciljem prikupljanja potpisa podrške listama za učešće na izborima, u najvećem broju slučajeva uz pretnje otkazom ili gubitkom državne pomoći.

⁶ RTS1, TV Pink, B92, Prva i TV Happy.

⁷ Posmatračka misija Crte pratila je izbore na teritoriji Republike Srbije bez Kosova i Metohije, zavoda za izvršenje zavodskih sankcija, i glasanja u inostranstvu.

⁸ Fejsbuk, Tviter i Instagram.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Zabeleženo je i više od 50 slučajeva pritiska na političke aktore u 34 grada i opštine. Pritisci na političke aktore su se odnosili na neravnopravan položaj stranaka i lokalnih pokreta prilikom prikupljanja i overe potpisa i dostupnost javnih beležnika, kao i na zastrašivanje ili sprečavanje održavanje promotivnih i drugih izbornih aktivnosti delovanjem drugih političkih aktera ili nepoznatih lica. U ukupnom broju zabeleženih slučajeva, posmatrači Crte su izvestili o 13 incidentnih situacija u kojima su fizički napadnuti stranački aktivisti i funkcioneri,⁹ kao i stranačke prostorije.¹⁰

U periodu kampanje nakon vanrednog stanja, Crta je zabeležila da se tema korona virusa, zajedno s aktivnostima koje je država sproveda tokom vanrednog stanja, pojavila u promotivnim aktivnostima, pre svega stranaka na vlasti. Uprkos preporukama međunarodnih organizacija da se politički akteri suzdržavaju od građenja svojih kampanja na temi korona virusa, što se može tretirati kao još jedan oblik zloupotrebe u vidu prisvajanja rezultata države u stranačke propagandne svrhe, u javnosti su se pojavili promotivni spotovi koji su koristili ovu temu. Osim spotova, posmatračka misija Crte je zabeležila da se širom Srbije koristila tehnika zloupotrebljavanja ankete u propagandne svrhe (eng. *push poll*), kojom se kroz telefonske pozive iz stranačkog štaba od građana prvo tražilo izjašnjenje o potezima vlasti tokom vanrednog stanja, a odmah zatim i o njihovoj spremnosti da podrže stranku na izborni dan. Sa druge strane, na kućne adrese korisnika starosnih, invalidskih i porodičnih penzija u Republici Srbiji (među kojima ima maloletnih lica) stigla su pisma sa oznakama Srpske napredne stranke, izbornim sloganom i potpisom predsednika Republike Srbije Aleksandra Vučića. U pismu je stranka navela "kao rezultat marljivog i uspešnog rada naše države" mere koje je Vlada preduzela da bi građanima pomogla da prevaziđu krizu izazvanu korona virusom, uključujući 4.000 dinara jednokratne pomoći penzionerima i 100 evra za svakog punoletnog građanina. Ova situacija ukazuje na potencijalnu zloupotrebu javnih resursa, budući da se navedene mere Vlade koriste u svrhu promocije Srpske napredne stranke, i na nezakonitu obradu podataka u Republičkom fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje.

S približavanjem izbornog dana, zabeleženo je da aktivnosti državnih funkcionera postaju intenzivnije. Tako je samo u periodu od 25. maja do 14. juna, Posmatračka misija Crte notirala skoro 800 situacija širom Srbije u kojima su se u javnosti pojavljivali funkcioneri sa različitih nivoa vlasti. Oni su u 64 odsto slučajeva bili predstavljeni u kapacitetu svoje državne funkcije, u 18 odsto slučajeva u kapacitetu svoje stranačke funkcije, dok su u 18 odsto slučajeva nastupili i kao državni i kao stranački funkcioneri. Aktivnosti državnih funkcionera su porasle više od tri puta u poređenju s prve dve nedelje izborne kampanje nakon vanrednog stanja. U odnosu na 12 dana kampanje pre vanrednog stanja, funkcioneri su bili pet puta aktivniji. Drugim rečima, od ukupnog broja situacija u kojima su se pojavljivali državni funkcioneri, posmatrači Crte su više od polovine zabeležili u finišu izborne kampanje.

Crta je na osnovu nalaza posmatrača u periodu pre i tokom izborne kampanje podnela oko 50 prijavi nadležnim institucijama, uključujući Agenciju za borbu protiv korupcije, Regulatorno telo za elektronske medije, nadležna tužilaštva, inspekcije i druge institucije. Prijave Agenciji za borbu protiv korupcije obuhvatile su slučajeve zloupotrebe javnih resursa, funkcionerske kampanje, sukoba interesa, kao i kršenja pravila finansiranja iz Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Podnete su prijave i prosvetnoj inspekciji za uočene slučajeve nedozvoljenih aktivnosti političkih aktera u obrazovnim institucijama, Ministarstvu privrede za zabeležene slučajeve kršenja Zakona o javnim preduzećima, kao i jedna krivična prijava protiv funkcionera za slučaj potencijalne kupovine glasova.

Tokom izborne kampanje zabeležen je različit učinak institucija zaduženih za sprovođenje izbora. Rad Republičke izborne komisije tokom predizborne kampanje uglavnom se odvijao u skladu s nadležnostima i postojećim pravnim okvirom, uz pojačanu edukativno-informativnu aktivnost u odnosu na prethodne godine. Proces kandidovanja listi obeležen je sumnjama učesnika u izbornom procesu u pogledu zakonitosti procesa sakupljanja potpisa podrške birača.

⁹ Od strane nepoznatih lica napadnuti su aktivisti Socijalističke partije Srbije, Pokreta slobodnih građana, Dosta je bilo, Nove komunističke partije Jugoslavije.

¹⁰ Registrovani su slučajevi napada na prostorije Socijalističke partije Srbije, Srpske napredne stranke, Dosta je bilo i Pokreta "Živim za Srbiju"

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Preliminarni podaci o broju birača upisanih u Jedinstveni birački spisak ukazuju na to da je došlo do najizraženijeg smanjenja broja birača otkako postoji Jedinstveni birački spisak, koji je aktivan od izbora 2012. godine. Netransparentnost ovih procesa može da podstakne nepoverenje građana u kompetitivni karakter izbora, kao i konačnu procenu izlaznosti na izborni dan. Za razliku od Regulatornog tela za elektronske medije, koje u periodu izborne kampanje do 14. juna nije pokretalo postupke povodom prijava, Agencija za borbu protiv korupcije je u više slučajeva postupke pokrenula, a u nekoliko je izrekla mere upozorenja i objavljivanja preporuke razrešenja, odnosno inicirala pokretanje prekršajnih postupaka.

Monitoring medija pokazao je trend da se tokom izborne kampanje povećavao udeo opozicionih listi koje učestvuju na izborima (sa, u proseku, 12 odsto medijskog prostora pre raspisivanja izbora, na 38 odsto do 14. juna), i da su marginalizovani politički akteri opredeljeni za bojkot izbora, koji su takođe predstavljeni prevashodno negativno. Udeo predstavnika vladajućih partija se smanjivao u ukupnom medijskom izveštavanju (sa više od 70 odsto pre raspisivanja izbora, na 58 odsto do 14. juna). Međutim, za razliku od opozicionih aktera, predstavnici vladajućih partija su dominantno bili predstavljeni u delovima programa van izbornih blokova. Konačno, monitoring društvenih mreža pokazao je izraženiju aktivnost opozicionih aktera, što ukazuje na pokušaj opozicije da nedostatak medijskog prostora u komunikaciji sa građanima nadoknadi upravo putem društvenih mreža.

ANALIZA PROCESA TOKOM IZBORNOG DANA

IZLAZNOST I REZULTATI

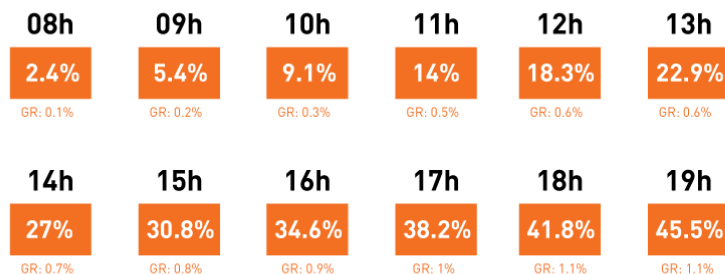
Odlukom RIK-a o utvrđivanju i objavljivanju konačnog broja birača u Republici Srbiji, usvojenom na 33. sednici RIK-a, održanoj 19. juna 2020. godine, utvrđeno je da 6.584.376 birača na ukupno 8.433 biračkih mesta u zemlji i inostranstvu ima pravo glasa na parlamentarnim izborima 2020. godine.

Na osnovu rezultata prikupljenih sa 500 biračkih mesta iz slučajnog uzorka reprezentativnog za biračka mesta na teritoriji Srbije (bez biračkih mesta na Kosovu i Metohiji, u inostranstvu i zavodima za izvršenje zavodskih sankcija), na parlamentarnim izborima 21. juna 2020. godine, glasalo je 49 odsto birača upisanih u birački spisak, uz marginu greške od 1.2 odsto.

PARLAMENTARNI IZBORI 2020

Izlaznost birača tokom izbornog dana

Procenat birača koji su izašli na glasanje do:



Ukupan procenat birača koji su izašli na glasanje na parlamentarnim izborima

49%

GR: 1.2%

na parlamentarnim izborima 2016. godine izlaznost je bila

56.7%

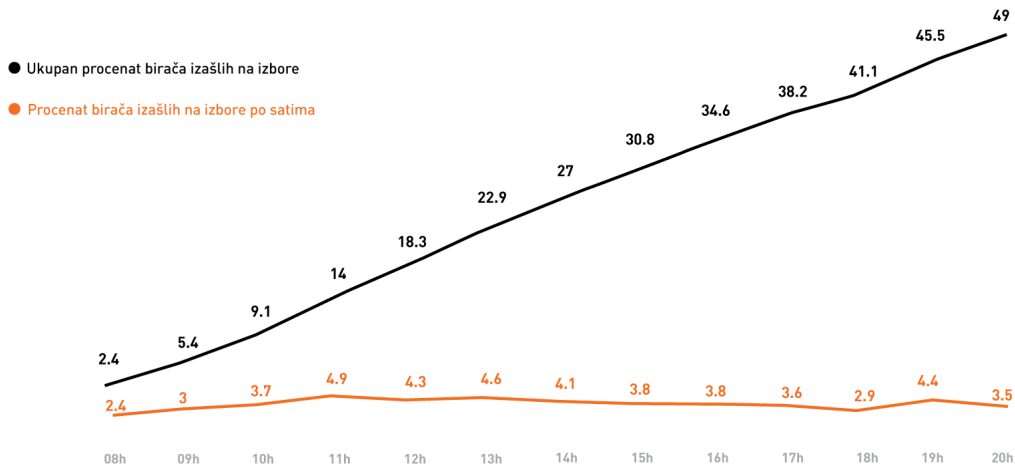
GR: 1.1%

Grafikon 1: Izlaznost birača na glasanje tokom izbornog dana

Izlaznost je u odnosu na parlamentarne izbore 2016. godine (56.07 odsto) manja za 7.07 procentnih poena, a 4.09 u odnosu na parlamentarne izbore održane 2014. godine (53.09 odsto). Ujedno, ova izlaznost predstavlja najmanju zabeleženu izlaznost na parlamentarnim izborima od 2000. godine. Neophodno je da u narednom periodu niska izlaznost bude predmet detaljne analize, koja će uzeti u obzir okolnosti bojkota izbora od strane velikog dela opozicije, kao i okolnosti održavanja izbora u neposrednoj opasnosti od COVID-19.

PARLAMENTARNI IZBORI 2020

Izlaznost birača tokom izbornog dana



Grafikon 2: Kretanje ukupne izlaznosti birača i izlaznosti birača po satima

Procenat nevažećih glasačkih listića je 3.85 odsto, uz marginu greške od 0.18 odsto. Na osnovu podataka sa svih uzorkovanih biračkih mesta, projekcija rezultata izbora prikazana je u Grafikonu 3.

PARLAMENTARNI IZBORI 2020

REZULTATI PARLAMENTARNIH IZBORA 21. JUNA

1. Aleksandar Vučić - Za našu decu	60.41%	GR: 0.15%
2. Ivica Dačić - SPS / JS	10.32%	GR: 0.14%
3. Šapić - Pobjeda za Srbiju	3.95%	GR: 0.76%
4. Za kraljevinu Srbiju	2.62%	GR: 0.13%
5. Metla 2020	2.37%	GR: 0.11%
6. Suverenisti	2.30%	GR: 0.15%
7. Vojislav Šešelj - SRS	2.18%	GR: 0.14%
8. Savez vojvođanskih Mađara	1.96%	GR: 0.76%
9. Pokret slobodnih građana	1.67%	GR: 0.13%
10. Srpska stranka Zavetnici	1.47%	GR: 0.11%
11. Stamatović - Zdravo da pobjedi	1.18%	GR: 0.33%
12. Ujedinjena demokratska Srbija	1.04%	GR: 0.16%
13. Zukorlić - Samo pravo - SPP	0.88%	GR: 0.43%
14. Albanska demokratska alternativa	0.77%	GR: 0.81%
15. Pokret Levijatan	0.69%	GR: 0.06%
16. 1 od 5 miliona	0.66%	GR: 0.05%
17. SDA Sandžaka - dr Sulejman Ugljanin	0.63%	GR: 0.35%
18. Čedomir Jovanović - Koalicija za mir	0.32%	GR: 0.06%
19. Zelena stranka - Nova stranka	0.26%	GR: 0.04%
20. Ruska stranka	0.24%	GR: 0.04%
21. Narodni blok	0.22%	GR: 0.05%
NEVAŽEĆI LISTIĆI	3.85%	GR: 0.18%

Grafikon 3: Projekcija rezultata parlamentarnih izbora 21. juna 2020. godine

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

OTVARANJE BIRAČKIH MESTA

Otvaranje biračkih mesta za glasanje na parlamentarnim izborima prošlo je uglavnom u skladu s propisanim procedurama. Posmatračima je bio dozvoljen pristup svim biračkim mestima. Na tri biračka mesta, posmatračima je pristup na početku bio uskraćen, ali je ubrzo potom, nakon intervencije pravnog tima Crte, ipak dozvoljen.

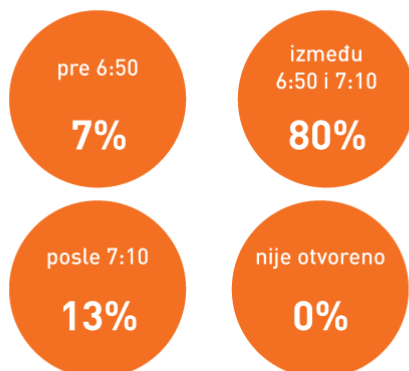
Ukupno 80 odsto biračkih mesta otvoreno je na vreme, sedam odsto pre vremena, dok ih je 13 odsto otvoreno sa zakašnjenjem. Na 99 odsto biračkih mesta vreća sa izbornim materijalom je bila osigurana zatvornicom prilikom prijema izbornog materijala. Članovi biračkih odbora su na 97 odsto biračkih mesta, zajedno s izbornim materijalom, od Republičke izborne komisije dobili i zaštitnu opremu (maske, rukavice,...) u skladu sa merama Republike Srbije protiv širenja zaraze korona virusom.

Četiri odsto biračkih mesta u Srbiji nije bilo pripremljeno u skladu sa propisanim procedurama i to uglavnom u Beogradu. Na 10 odsto biračkih mesta nisu zabeležene u zapisnik sve aktivnosti o radu biračkog odbora. Prilikom otvaranja, na 10 odsto biračkih mesta nisu bili prisutni svi članovi stalnog sastava biračkog odbora. Na 97 odsto biračkih mesta kontrolni listić je ubačen u glasačku kutiju na početku glasanja.

PARLAMENTARNI IZBORI: 2020

Otvaranje biračkih mesta

Biračka mesta su otvorena:



Biračka mesta na kojima je glasačka kutija bila prazna i pokazana prvom biraču pre nego što je zapečaćena

99%

Biračka mesta na kojima je kontrolni list na početku glasanja ubačen u glasačku kutiju

97%

Biračka mesta koja su pripremljena u skladu sa propisanim procedurama

96%

Biračka mesta gde su svi stalni članovi biračkog odbora bili prisutni pre otvaranja

90%

  CRTA.RS

CRTA:

Ukupno 56 odsto biračkih mesta nije bilo dostupno za osobe sa invaliditetom. Ovaj podatak ukazuje i na to da od predsedničkih izbora 2017. godine, kada je zabeležen isti procenat, nije bilo unapređenja infrastrukture koja bi građanima obezbedila neometan ulaz u prostor namenjen za glasanje.



PROCES GLASANJA

Preliminarna analiza izbornog dana ukazuje na to da je izborni dan protekao na ivici regularnosti, imajući u vidu brojnost, ozbiljnost i teritorijalnu rasprostranjenost nepravilnosti zabeleženih na procentu biračkih mesta koji se kreće u rasponu od 8 do 10 odsto. Procenat biračkih mesta s ozbiljnim nepravilnostima i incidentima je u odnosu na izborne dane 2016. i 2017. godine dvostruko, odnosno trostruko veći. Na preostalih 90 do 92 odsto biračkih mesta, izborni dan je protekao uglavnom u skladu sa zakonodavnim okvirom, uz sporadične nepravilnosti.

Na osnovu preliminarne analize nepravilnosti na biračkim mestima na kojima su identifikovani ozbiljni problemi i incidenti, koja je izvršena tako što su iz uzorka izdvojena ova biračka mesta i vrednosti upoređene sa punim uzorkom, utvrđeno je da bi bez ovih nepravilnosti rezultati glasanja ostali uglavom nepromenjeni, dok bi na tim biračkim mestima izlaznost bila manja. Ukupna izlaznost bi u ovom slučaju bila manja za oko četiri procentna poena (45 odsto u odnosu na izmerenih 49 odsto).

Problemi sa biračkim spiskom, koji su beleženi i tokom ranijih izbora, zabeleženi su i tokom izbornog dana 21. juna. Na 24 odsto biračkih mesta zabeleženi su sporadični slučajevi birača čije ime nije bilo pronađeno u biračkom spisku, dok je na jedan odsto biračkih mesta taj fenomen bio učestaliji. Na dva odsto biračkih mesta zabeleženo je sporadično glasanje osoba koje nisu bile upisane u birački spisak. Na biračkom mestu 139 OŠ "Vlada Obradović Kameni" u Beogradu evidentirano je da je glasalo više od 10 osoba koje nisu bile upisane u birački spisak.

Na pet odsto biračkih mesta zabeleženi su sporadični slučajevi glasanja bez važećih dokumenata, dok je na dva odsto biračkih mesta zabeleženo više slučajeva glasanja bez lične karte ili pasoša. Na devet odsto biračkih mesta bilo je pojedinačnih slučajeva glasanja u ime drugog lica.

Na pet odsto biračkih mesta članovi biračkih odbora nisu poštovali utvrđeni redosled procedura glasanja (korišćenje UV lampe za proveru prethodnog glasanja, spreja) jednako prema svakom biraču. Na 15 odsto biračkih mesta bilo je pojedinačnih slučajeva da je član biračkog odbora pomagao biraču da glasa.

Na dva odsto biračkih mesta zabeleženo je prisustvo neovlašćenih lica dok je glasanje bilo u toku.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Na dva odsto biračkih mesta, predsednik biračkog odbora nije postupio po proceduri da otvori zapečaćene koverta sa glasovima birača koji su glasali van biračkih mesta i ubaci ih u glasačku kutiju.

Tokom izbornog dana dogodilo se pet izolovanih slučajeva u kojima je posmatračima Crte onemogućeno da prate tok glasanja, ali su ti problemi rešeni nakon intervencije pravnog tima Posmatračke misije Crta.

Na 48 biračkih mesta su glasale osobe sa invaliditetom i u izolovanim slučajevima nije im bila pružena pomoć pri glasanju.

Na tri odsto biračkih mesta primećen je izborni propagandni materijal na biračkom mestu i/ili u krugu manjem od 50 metara od biračkog mesta.

Crta je tokom dana policiji prijavila tri slučaja glasanja sa prethodno popunjenim listićima, takozvanog "bugarskog voza" i to na biračkom mestu broj 15 u Zrenjaninu i biračkom mestu broj 25 u Požarevcu, dok su ispred biračkog mesta 48 u Zrenjaninu zabeležne radnje koje ukazuju na moguću kupovinu glasova. Ovi događaji su prijavljeni policijskim upravama u Zrenjaninu i Požarevcu.

Posmatrači Crte zabeležili su i fizičke incidente na dva biračka mesta. Na biračkom mestu broj 139 na Novom Beogradu, gde je bila prisutna posmatračica Crte, upala je grupa momaka i počela da snima telefonom. Slučaj je prijavljen policiji. Na biračkom mestu 80 u Čačku došlo je do tuče na biračkom mestu prilikom prebrojavanja glasova.

Tokom izbornog dana, u dva navrata su zabeleženi pojedinačni slučajevi verbalnih napada na posmatrače Crta posmatračke misije na biračkim mestima. Na biračkom mestu broj 24 u Novom Sadu, članovi biračkog odbora su posmatračici Crte saopštenili da njeno prisustvo ometa rad odbora i da će zvati policiju, do čega nije došlo. Na biračkom mestu broj 8 u Šapcu, posmatračica Crte je verbalno napadnuta dva puta, kada je deo biračkog odbora pokušao da je zastraši i na taj način odvraća od daljeg posmatranja, uz navode "da se plaše da biračko mesto ne bude oboreno zbog nepravilnosti u sprovođenju izbora."

Tokom izbornog dana zabeležena je nekonzistentnost u korišćenju zaštitne opreme na biračkom mestu i to se odnosi kako na članove biračkih odbora, tako i na birače. Tokom popodnevni sati procenat biračkih mesta na kojima su članovi biračkih odbora koristili zaštitnu opremu (maske i rukavice) se smanjio sa 71 odsto, zabeleženih u 14 časova, na 65 odsto biračkih mesta, po podacima od 18 časova. Zaštitnu opremu sporadično su koristili članovi biračkih odbora na 25 odnosno 29 odsto biračkih mesta. Zabeležen je i pad konzistentnosti u korišćenju zaštitne koju su pokazali birači, sa 53 odsto na 49 odsto biračkih mesta, uz sporadično korišćenje na 44, odnosno 46 odsto biračkih mesta.

PROCES GLASANJA VAN BIRAČKOG MESTA

Novina u izbornom procesu 2020. godine, prouzrokovana korona virusom, bilo je produženje perioda u kom su birači mogli da se prijave da glasaju van biračkog mesta, odnosno od kuće. Za glasanje van biračkog mesta prijavilo se 3.3 odsto birača izašlih na izbore. Ovaj procenat je dvostruko veći u odnosu na izbore održane 2016. godine (1.5 odsto). Sem u sporadičnim slučajevima, posmatračima Crte bilo je omogućeno da posmatraju i glasanje van biračkog mesta.

Glasanje van biračkog mesta je prošlo uglavnom u skladu s propisima, uz izolovane proceduralne manjkavosti.

U četiri odsto slučajeva, članovi biračkog odbora nisu proveravali identitet birača tokom glasanja van biračkog mesta, dok u 13 odsto slučajeva birački odbor nije koristio UV lampu kako bi utvrdio da li je osoba već glasala.

U šest odsto slučajeva nije obezbeđena tajnost glasanja. U sporadičnim slučajevima, poverenici su sugerisali biračima za koga da glasaju. U sedam odsto slučajeva popunjeni glasački listić i potpisana izjava nisu stavljeni u koverat koji je potom zapečaćen. U četiri odsto slučajeva potvrde o glasanju van biračkog mesta nije potpisao predsednik biračkog odbora; isti je procenat potvrda koje nisu potpisali birači. U dva odsto slučajeva predsednik biračkog odbora nije zaštitio tajnost glasanja prilikom ubacivanja listića u glasačku kutiju na biračkom mestu.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

U osam odsto slučajeva glasanja van biračkog mesta, članovi biračkog odbora nisu koristili opremu u skladu sa merama za sprečavanje širenja korona virusa. U 10 slučajeva koristili su je sporadično, i u 82 slučaja u potpunosti.

Ukupno 23 odsto birača nije koristilo zaštitnu opremu u skladu sa merama za sprečavanje korona virusa tokom glasanja van biračkog mesta. Sporadično, zaštitne mere koristilo je 27 odsto birača, dok je 50 odsto zaštitu koristilo u potpunosti.

PROCES ZATVARANJA BIRAČKIH MESTA I PREBROJAVANJE GLASOVA

Zatvaranje biračkih mesta nakon završetka glasanja na parlamentarnim izborima u Srbiji prošlo je uglavnom u skladu s propisanim procedurama, dok je na dva odsto biračkih mesta bilo nepravilnosti, pre svega u odnosu na logičko-računske operacije. Incidentna situacija dogodila se na biračkom mestu 80 u Čačku, kada je utvrđivanje rezultata prekinuto usled tuče članova biračkih odbora, što je prouzrokovalo i intervenciju policije.

Na četiri biračka mesta primerak zapisnika o radu biračkih odbora nije istaknut na vidno mesto.

Na dva odsto biračkih mesta članovi biračkih odbora su uložili zvanične prigovore u zapisnike o radu biračkih odbora, što je bio i slučaj 2016. godine.

RAD REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE TOKOM IZBORNOG DANA

Tokom izbornog dana Republička izborna komisija (RIK) je periodično organizovala konferencije za medije, i to u 11, 13, 15, 17 i 19 časova, na kojima je obaveštavala javnost o informacijama u odnosu na preseke izlaznosti koji su pravljani u 10, 12, 14, 16 i 18 časova. Na konferenciji za novinare u 22 časa, Republička izborna komisija je saopštila da su obrađeni rezultati sa 2.32 odsto biračkih mesta, što predstavlja 0.85 procenta ukupnog biračkog tela. Tom prilikom su predstavljeni i preliminarni rezultati za svaku pojedinačnu listu¹¹, dok je konstatovano da RIK nije dobio informacije o bilo kakvim ozbiljnijim nepravilnostima na biračkim mestima.

¹¹ Republička izborna komisija, Konferencija za novinare u 22.00h, <https://www.rik.parlament.gov.rs/vest/sr/9021/sesta-redovna-konferencija-za-novinare-republicke-izborne-komisije.php>

KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES

Crta, u svojstvu domaće posmatračke misije, prati celokupan izborni proces parlamentarnih izbora 2020. godine.

PERIOD PRE IZBORNOG DANA

Tokom ovog perioda Crtin tim dugoročnih posmatrača pratio je više aspekata izbornog procesa pre samog izbornog dana: izbornu kampanju (opšte informacije u vezi sa kampanjom; glavne teme kampanje; generalnu atmosferu kampanje; slučajeve neregularnosti ali i slučajeve teških povreda izbornog zakona tokom izvođenja kampanje), korišćenje javnih resursa u kampanji i izveštavanje medija o kampanji, izbornim listama i kandidatima kao i rad izborne administracije.

U periodu od 10. februara do dana izbora 21. juna 2020. godine 120 dugoročnih posmatrača, obučeni po najvišim međunarodnim standardima, bili su raspoređeni u svim regionima u Srbiji, što omogućava jednak pristup informacijama o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele zemlje.

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa, koju Crta koristi, bazira se na najvišim međunarodnim standardima za posmatranje izbora (*Deklaracija o principima za međunarodno posmatranje izbora*,¹² *Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače izbora*, *Deklaracija o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija*¹³ i *Kodeks ponašanja za nepartijske posmatrače*) što omogućava izveštavanje o kvalitetu samog izbornog procesa.

IZBORNI DAN – 21. jun 2020. godine

Na izborni dan 1.700 posmatrača bili su raspoređeni na slučajnom i reprezentativnom uzorku od 500 biračkih mesta na teritoriji Srbije bez Kosova i Metohije, inostranstva i zavoda za izvršenje zavodskih sankcija. Posmatranje izbornog procesa na ovakvom uzorku omogućilo je Crti izveštavanje o toku izbora, poštovanju zakona i izbornih procedura na svim biračkim mestima u Srbiji.

Posmatrači, obučeni po najvišim međunarodnim standardima, pratili su kvalitet izbornog procesa na biračkim mestima kao i dešavanja i atmosferu ispred biračkih mesta. S obzirom da je zbog pandemije korona virusa produžen rok za prijavljivanje birača da glasaju van biračkog mesta te da se očekivao veći broj birača koji će iskoristiti svoje biračko pravo na ovakav način glasaju, Crta je po prvi put pratila i ovaj vid glasanja uz pomoć posebno obučeni timova. Takođe, pravni tim Crte pratilo je i rad Republičke izborne komisije.

Posmatrači su bili na biračkim mestima od trenutka pripreme biračkog mesta za otvaranje pa sve dok članovi biračkih odbora nisu objavili rezultate izbora za posmatrano biračko mesto, čime se obezbeđuje sveobuhvatan uvid u dešavanja na biračkim mestima tokom izbornog dana.

PERIOD POSLE IZBORNOG DANA

Posmatračka misija Crte prati rad RIK-a do saopštavanja zvaničnih rezultata, kao i proces žalbi na rad biračkih odbora i RIK-a ukoliko ih bude.

¹² National Democratic Institute, Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, October 27, 2005. <https://www.ndi.org/dop>

¹³ National Democratic Institute, Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors, April 3, 2012. <https://www.ndi.org/DoGP>

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

O CRTI

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima zalažemo se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži", koja broji više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnost.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crta je do sada pratila parlamentarne izbore 2016. godine, predsedničke i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine kao i beogradske i lokalne izbore u Lučanima 2018. godine. Projekcije i rezultati Posmatračke misije Crte na izborni dan potvrđeni su i zvaničnim rezultatima RIK-a, dok se Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa podudaraju sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Crta je članica Globalne i Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora - ENEMO i GNDEM.

Cilj Posmatračke misije Crte u toku izborne kampanje za parlamentarne izbore 2020. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratskičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju u slučaju kršenja izbornih procedura i procesa. Takođe, posmatranje izbornog ciklusa treba da posluži i za kreiranje preporuka za unapređenje kvaliteta izbornog procesa.

Za više informacija kontaktirajte Jovanu Đurbabić na e-mail: jovana.djurbabic@crta.rs.